Eduskunta, Tarkastusvaliokunta

Lausunto

1 Kannanotto

Eduskunnan tarkastusvaliokunta on pyytänyt eduskunnan oikeusasiamieheltä asiantuntijalausuntoa Hallituksen vuosikertomukseen 2015 (K 10/2016 vp) sisältyvistä ICT-kannanotoista. Taustalla on tarkastusvaliokunnan mietintö (TrVM 5/2011 vp) Valtiontalouden tarkastusviraston vuosikertomuksesta eduskunnalle toiminnastaan 2011 valtiopäiville ja eduskunnan sen mukaisesti hyväksymä kannanotto, jossa eduskunta edellytti,

> ”että hallitus valmistelee ja ottaa käyttöön oikeus- ja sisäasiainhallinnon yhteisen asianhallinta- ja tietojärjestelmän siten, että se myös aikataulunsa osalta mahdollistaa esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön voimaantulon, ja raportoi eduskunnalle seuraavassa tilinpäätöskertomuksessa.” (EK 25/2011 vp)

Tarkastusvaliokunta pyytää arvioimaan kannanoton toteutumista ja ottamaan kantaa siihen, missä määrin ja miltä osin eduskunnan kannanotto on toteutunut ja toimenpiteet riittäviä.

Esitän lausuntonani kunnioittavasti seuraavan.

Esitutkinta- ja pakkokeinolakien kokonaisuudistusta käsiteltäessä lakivaliokunta (LaVM 44/2010 vp s. 6) piti tarkoituksenmukaisena, että uudistuksesta aiheutuvat viranomaisten tietojärjestelmien ja lomakkeiden muutokset toteutettaisiin osana VITJA-hanketta. Valiokunta piti tärkeänä, että uusi lainsäädäntö voisi tulla voimaan viimeistään vuoden 2014 alussa samanaikaisesti VITJA-hankkeessa valmisteltavan tietojärjestelmäkokonaisuuden kanssa. Lakivaliokunta korosti sen tärkeyttä, että, että tuomioistuinten rikosasioiden käsittelyjärjestelmän ja VITJA:n yhteensopivuudesta huolehditaan. Lakivaliokunta kiirehti poliisin tietojärjestelmäuudistuksen toteutusta ja piti tärkeänä, että sen rahoitus turvataan.

Eduskunnan vaatimus siitä, että esitutkinta- ja pakkokeinolait tulisivat voimaan samanaikaisesti tietojärjestelmäuudistusten kanssa, ei valitettavasti toteutunut, vaikka esitutkinta- ja pakkokeinolakien kokonaisuudistuksen voimaantuloajankohta säädettiin tapahtuvaksi lain

hyväksymisestä huomattavan pitkän ajan päästä. Tietotekniset vaatimukset eivät lopulta estäneet uuden lainsäädännön voimaantuloa, mutta toisin kuin alun perin oli tarkoituksena, uutta lainsäädäntöä jouduttiin soveltamaan nojautuen vain vanhoihin tietoteknisiin järjestelmiin ja niiden päivitysversioihin. Tästä aiheutui lisäkustannuksia ja muutakin haittaa.

Tällä hetkellä uusien järjestelmien valmistumisaikataulu on edelleenkin huomattavan pitkän ajan päässä. AIPA on vaiheistettu vuoteen 2018 saakka. Hankkeella on useita riippuvaisuuksia VITJA-hankkeeseen nähden.

Molemmilla hankkeilla pyritään vastaamaan eduskunnan kannanotossa edellytettyihin vaatimuksiin. Kahden näin laajan hankkeen yhtäaikainen vireilläolo – ja kun huomioon otetaan muutkin vireillä olevat hankkeet kuten hallinto-oikeuksien HAIPA-hanke ja Rikosseuraamusalan ROTI-hanke – nähdäkseni perustelee sitä, että to*imenpiteitä ei vielä tässä vaiheessa tulisi pitää siinä merkityksessä riittävinä, etteikö eduskunnan tulisi jatkossakin edellyttää hallituksen raportoivan hankkeiden etenemisestä eduskunnalle*. Seuranta on tärkeää ICT-hankkeisiin väistämättä liittyvien riskien hallitsemiseksi.

2 Laillisuusvalvontahavaintoja

Tuon seuraavassa esille oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa esille tulleita havaintoja poliisin ja oikeushallintoviranomaisten toiminnasta, joilla on liityntä viranomaisten käytössä oleviin tietoteknisiin järjestelmiin. Havainnot tuovat esille erinäisiä ongelmia esitutkintaviranomaisten ja oikeushallintoviranomaisten tietojärjestelmissä ja niiden kehittämistarpeita.

2.1 Oma aloite VITJA-hankkeesta

Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja otti Vitja-hankkeen viivästymisen omana aloitteena tutkittavakseen. AOA Pajuoja moitti 13.3.2015 antamassaan päätöksessä (dnro 4765/2/13*) sisäasiainministeriötä, Poliisihallitusta ja Hallinnon tietotekniikkakeskusta poliisin tärkeimmän tietojärjestelmähankkeen Vitjan viivästymisestä. Hankkeen suunnittelussa ja toteutuksessa ei ollut riittävällä tavalla otettu huomioon eduskunnan tarkastusvaliokunnan esittämiä näkökohtia. Myöskään tietohallintoyhteistyö Vitja-järjestelmän ja oikeushallinnon AIPA-järjestelmän valmistelussa ei ollut toteutunut valiokunnan edellyttämällä tavalla.

AOA:n mukaan laillisuusvalvonnan kannalta on ongelmallista, että uusien tietojärjestelmien puuttuessa rikosprosessi on yhä tarpeettoman pitkä. Vaarana on myös, että rikosprosessin laatu heikkenee ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytykset estyvät.

Sisäasiainministeriön poliisiosasto käynnisti VITJA-hankkeen keväällä 2009 ja sen piti päättyä vuoden 2013 lopussa. Tavoitteena oli tehostaa ja yhtenäistää rikosprosessia sekä mahdollistaa kansalaisten sähköiset asiointipalvelut poliisin kanssa. Hankkeen kustannusarvio oli 25 miljoonaa euroa. Uuden järjestelmän oli tarkoitus korvata poliisin tärkein tietojärjestelmä PATJA.

Yhteistyösopimus toimittajan kanssa purettiin kesäkuussa 2014 ja ryhdyttiin valmistelemaan uutta kilpailutusta ja jatkovaiheita. Uudistus on tarpeen, koska vanhat järjestelmät ovat käyttöikänsä päässä, ja eri viranomaisten järjestelmät eivät ole keskenään yhteensopivia.

Hanke oli AOA Pajuojan mukaan liian laaja ja moniulotteinen yhdellä kertaa toteutettavaksi. Uudistusta valmisteltaessa monet oikeusturvan ja tietoturvan kannalta keskeiset seikat, kuten käyttöoikeudet ja lokijärjestelmä, olivat jääneet vähälle huomiolle.

Hankkeen viivästyttyä eduskunnan tarkastusvaliokunta totesi, että hankkeessa menetettiin useita vuosia ja miljoonia euroja, minkä lisäksi myöhästyminen vaikutti myös oikeushallinnon AIPA-hankkeen aikatauluun.

Vaikeuksia on aiheutunut myös siitä, että kilpailutuksia tehdessään sisäasiainministeriö ja oikeusministeriö ovat edenneet omia teitään. Sen sijaan, että yhteisellä kilpailutuksella olisi saatu synergiahyötyjä, joudutaan nyt kamppailemaan erilaisille alustoille rakentuvien tietojärjestelmien yhteensopivuus- ja tiedonsiirto-ongelmien kanssa.

Tammikuussa 2016 SM:ltä saadun selvityksen mukaan vuonna 2015 hanke suunniteltiin uudelleen ja kilpailutettiin. Sen toteutus on aiemmasta poiketen purettu 3–6 osatoimitukseen. Hankkeen seurantaa ja valvontaa on tehostettu.

2.2 Laillisuusvalvontahavaintoja oikeushallinnon alalta

VITJA- ja AIPA-hankkeiden viivästyminen on aiheuttanut tiettyjä epäkohtia myös oikeushallinnon alalla, tai viivästyttänyt olemassa oleviin epäkohtiin puuttumista.

2.2.1 Rikostuomiosovellus (RITU-järjestelmä) tuottaa lainvastaisen lomakkeen; lisäksi rikesakkoasioissa jatkuu rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallinen tilanne

Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen antoi päätöksessään 6.5.2016 (dnro 4226/4/15*) oikeusministeriölle huomautuksen rikesakon vastustamisessa käräjäoikeudessa käytetystä tilisiirtokortista. Niiden sisältö on ollut systemaattisesti virheellinen ja lainvastainen. Tilisiirtokortissa puhutaan sakosta, vaikka kyse on rikesakosta. Merkittävämpi virhe on siinä, että tekstissä ilmoitetaan, että maksamaton sakko ”muunnetaan tuomioistuimessa vankeudeksi”, vaikka rikoslain 2 a lu-

vun 8 §:ssä on nimenomainen kielto muuntaa rikesakkoa vankeudeksi.

Rikostuomiosovelluksesta eli RITU-järjestelmästä puuttuu erikseen rikesakolle annettava tilisiirtokortti. Samaa tulostetta käytetään sekä päivä- että rikesakkojen kohdalla. Järjestelmässä on ollut virhe sen käyttöönotosta alkaen vuodesta 2013 lähtien. Oikeusministeriön lausunnon mukaan sen tiedossa ei ole, onko rikesakon maksamista varten tulostettava tilisiirto jätetty pois erehdyksessä vai tarkoituksella kustannussyistä.

Oikeusasiamies piti asiantilaa vakavana virheenä. Systemaattinen virhe on omiaan heikentämään tuomioistuinten toiminnasta välittyvää kuvaa. Tällaista virhettä ei voi perustella teknisillä eikä varsinkaan taloudellisilla syillä. Tuomioistuinten tietojärjestelmissä ei saa esiintyä puheena olevan kaltaisia yksilön oikeusturvan kannalta karkeita virheitä. Ongelmat tulisi havaita ja estää ennalta lainsäädäntömuutosten ja järjestelmähankkeiden yhteydessä.

Oikeusministeriö ilmoitti korjaavansa asiantilan. Oikeusasiamies piti tätä välttämättömänä ja kiireellisenä tehtävänä. Tuleva korjaus ei kuitenkaan vaikuta jo tapahtuneisiin aikaisempiin vastaaviin virheisiin.

Tuomioistuimet toimivat oikeusministeriön tuottamien teknisten järjestelmien puitteissa. RITU-järjestelmän ominaisuuksista johtuen tuomioistuimilla ei itsellään ole ollut mahdollisuutta välttää lainvastaisen tiedon sisältävien tilisiirtolomakkeiden tuottamista. Asiassa ei siksi ollut perusteita arvostella kantelijan rikesakon vastustamista käsitellyttä ja ratkaisun antanutta käräjäoikeutta.

Rikosoikeudellinen legaliteettiperiaate

Tällä hetkellä rikesakosta rangaistuksena tieliikennelain 103 §:n rikkomisesta säädetään vain asetustasolla (VNA rikesakkorikkomuksista (1081/2015)).

Perustuslakivaliokunnan mukaan mahdollisuuden määrätä rikesakko rangaistukseksi rikoksesta tulisi ilmetä asetuksen sijasta lakitasolla. Perustuslakivaliokunta on todennut vallitsevan oikeustilan epätyydyttäväksi rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta. Perustuslakivaliokunta ei ole kuitenkaan esittänyt asiasta säätämisjärjestystasoisia huomioita.

Eduskunta hyväksyi vuonna 2010 lain tieliikennelain 103 §:n muuttamisesta (767/2010). Säännökseen lisättiin uusi 2 momentti, joka huomioi rikesakon rangaistuksena lakitasolla (laki rikesakkorikkomuksista). Tämä laki ei kuitenkaan ole vielä voimassa, vaan se tulee voimaan lailla erikseen säädettävänä ajankohtana (756/2010).

Mainitun epätyydyttävän asiantilan korjaava lainsäädäntö on siis jo hyväksytty, mutta lain voimaantulo on viivästynyt. Oikeusasiamies Jääskeläisen käsityksen mukaan lain voimaantulo on viivästynyt keskeisesti tarvittavien tietojärjestelmien puuttumisen takia (eli VITJA-hankkeen viivästymisestä johtuen).

2.2.2 Rikosasioiden tuomiojärjestelmä Ritua koskevia oikeuskanslerin havaintoja

Valtioneuvoston oikeuskansleri tarkasteli omasta aloitteestaan rikosasioiden tuomiojärjestelmää Ritua järjestelmästä saadun palautteen johdosta. Oikeuskansleri saattoi 18.12.2015 (Dnro OKV/10/50/2015) oikeusministeriön tietoon eräitä havaintojaan järjestelmästä. Oikeuskansleri totesi muun muassa, että tuomion laadinta Ritu-järjestelmässä on varsin virheherkkää:

> ”Täytettäviä kenttiä on erityisesti useita osapuolia, tekoja ja vaatimuksia sisältävissä asioissa paljon ja tiedon kirjoittaminen väärään kenttään johtaa helpolla tilanteeseen, jossa asiakirjana oikealta näyttävän tuomion tiedot siirtyvät väärin tai väärän sisältöisinä sähköisesti muihin järjestelmiin. Järjestelmässä ei ole mitään sellaista näkymää tai järjestelmästä saatavaa tulostetta, josta tuomiosta vastaava tuomari voisi tarkastaa kaikki järjestelmään tallennetut tuomion tiedot. …
>
> Järjestelmä varoittaa joidenkin merkintöjen osalta siitä, että tallennettava tuomio on virheellinen. Esimerkiksi yli kahden vuoden vankeustuomion määrääminen ehdollisena ei onnistu, ja järjestelmä ilmoittaa ettei ratkaisua voi tehdä. Virheilmoitusta ei kuitenkaan tule kaikista virheistä. … Käsitykseni mukaan virheiden syntymisen estämiseksi olisi perusteltua, että virheilmoitus tulisi johdonmukaisesti kaikista selvän lainvastaisista tilanteista. …
>
> Yksittäinen ja käytännössä virheellisen sisältöisiin tuomioihin johtanut ominaisuus liittyi järjestelmän toimintoon jolla tuomittu sakko tallennettiin. Järjestelmän sakkonäkymässä on erilliset "laske" ja "tallenna" -painikkeet. Jos järjestelmään tallennettujen päiväsakkojen lukumäärää tai rahamäärää muuttaa ja muutoksen tallentaa ”laske” -painiketta painamatta, muutetut tiedot tallentuvat, mutta tuomitun sakon määrä ei muutu vastaamaan uusia tietoja. Virheen syntymisen voisi todennäköisesti estää, jos järjestelmä muutettuja tietoja tallennettaessa varoittaisi käyttäjää siitä, että uutta sakon loppusumman laskentaa ei ole tehty, tai järjestelmä automaattisesti laskisi uuden, muuttuneen loppusumman.”

2.2.3 Tiedonkulku poliisivankilan ja tutkintavankilan välillä

Eräässä asiassa poliisi oli kumonnut tutkintavankiin kohdistuneen takavarikon ja palauttanut tälle omaisuutta poliisivankilassa. Kun vanki palasi tutkintavankilaan, hänen haltuunsa pääsi suuri määrä vankilassa kiellettyä omaisuutta, muun muassa kääntöveitsi. Esineitä ei tar-

kastettu sen paremmin poliisin kuin vankilan puolella. Molemmat tahot olettivat toisen tahon tekevän tarkastuksen.

Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen katsoi 20.3.2013 antamassaan päätöksessä (4222/4/11*), että perusongelma asiassa oli tiedonkulun puute. Tiedonkulku ja toiminnan koordinaatio kärsivät siitä, että vanginkuljetuksista huolehtivat eri hallinnonaloille kuuluvat viranomaiset. Käytettävissä ei ole sellaista yhteistä tai jaettua tietoteknistä järjestelmää, jonka kautta poliisin ja vankeinhoitoviranomaisten välillä liikkuisi luotettavasti tutkintavangin olosuhteisiin liittyviä tarpeellisia tietoja.

2.2.4 Tuomioistuinten asiakirjojen maksullisuus

Julkisuuslain 34 §:n 1 momentin 3 ja 4 kohtien mukaan asiakirjan antamisesta ei peritä maksua, kun julkinen sähköisesti talletettu asiakirja lähetetään tiedon pyytäjälle sähköpostitse tai kun sähköisesti talletettu asiakirja lähetetään asianosaiselle sähköpostitse.

Kuitenkin tietoteknisistä puutteista johtuen yleiset tuomioistuimet joutuvat usein perimään maksun asiakirjapyynnöistä. Tämä johtuu siitä, että tietoteknisten rajoitusten ja eheysvaatimusten johdosta asiakirja joudutaan ensin tulostamaan ja skannaamaan, ja tämä skannaaminen tekee asiakirjasta maksullisen. AIPA-järjestelmä toivottavasti muuttaa asiantilan paremmin julkisuusperiaatetta palvelevaksi.

Tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetun valtioneuvoston asetuksen 8 §:n 4 momentin mukaan skannaamista edellyttävän asiakirjan toimittamisesta sähköpostitse peritään maksu kuten telekopiona toimitettavasta asiakirjasta.

Esimerkiksi Sakari-rikosasioiden käsittelyjärjestelmästä ei voida ilman eri toimenpiteitä lähettää rikostuomion osana olevaa tuomiolauselmaa sähköpostitse. Lähettäminen edellyttää tuomiolauselman poimintaa tuomiolauselmajärjestelmästä sekä kopioimista ja liittämistä näyttö kerrallaan erilliselle asiakirjalle, mikä sitten vasta voidaan lähettää sähköpostitse tilaajalle. Rikostuomion sähköpostilla lähettäminen edellyttää siis skannaustyön, mistä aiheutuvat asetuksessa määrätyt kustannukset asiakirjan tilaaja on velvollinen suorittamaan.

Oikeusasiamies Petri Jääskeläisen vastauksessa 9.11.2011 (dnro 1629/4/11) oli kysymys hovioikeuden rikosasiassa antamaan tuomioon kohdistuneesta asiakirjapyynnöstä. Asiassa ei tullut ilmi oikeusasiamiehen toimenpiteitä edellyttävää virheellistä menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä. Oikeusministeriö oli kuvannut kantelun johdosta antamassaan lausunnossa yksityiskohtaisesti tuomioistuinten käytössä – vuonna 2011 – olevia tietojärjestelmiä:

"Tuomioistuimen ratkaisu on paperinen tallenne, jonka käräjäoikeudessa allekirjoittaa puheenjohtaja. Hovioikeudessa ja hallinto-oikeudessa tuomiosta ja päätöksestä laaditaan taltio, jonka allekirjoittavat asian ratkaisemiseen osallistuneet ja asian esittelijä. Myös oikeudenkäynnistä pidettävä pöytäkirja allekirjoitetaan.

Jos ratkaisussa on kirjoitus- tai laskuvirhe tai muu näihin verrattava selvä virhe, tuomioistuimen on korjattava se. Korjaus merkitään ratkaisun paperitaltioon ja asianosaiselle annettuun ratkaisun jäljennökseen tai kappaleeseen.

Allekirjoitettuja ja mahdollisesti korjattuja ratkaisuasiakirjoja ei skannata sähköiseen muotoon, vaan ne arkistoidaan tuomioistuimissa paperisina taltioina.

Asiakirjat laaditaan tekstinkäsittelyohjelmalla - käräjäoikeuksissa LotusNotesilla, korkeimmassa hallinto-oikeudessa, hallinto-oikeuksissa, hovioikeuksissa, työtuomioistuimessa ja Vakuutusoikeudessa OpenOfficella ja ja Markkinaoikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa Microsoft Wordillä. Oikeusministeriö totesi, että käytetty ohjelma on pelkkä työväline, jonka sisältämä sähköinen asiakirja ei ole välttämättä lopullinen versio tuomioistuimen ratkaisusta. Siitä puuttuvat myös allekirjoitukset. Sähköiset tiedostot eivät näin ollen ole asiakirjojen virallisia kappaleita tai jäljennöksiä. Tästä syystä oikeusministeriö katsoi, että LotusNotes-, OpenOffice- ja MS Word -tiedostot eivät ole julkisuuslain 34 §:ssä tarkoitettuja sähköisesti talletettuja asiakirjoja.

Jos asiakas pyytää asiakirjoja sähköisesti, ne on pyynnön toteuttamista varten skannattava. Skannaaminen johtaa asiakirjapyynnön toteuttamisen maksullisuuteen. Asiakirjojen skannaamisesta aiheutuva työn määrä on oikeusministeriön mukaan verrattavissa asiakirjan telekopiona lähettämisestä aiheutuvaan työn määrään. Tiedon antamisesta näillä tavoin peritään 0,50 euron asiakirjajäljennösmaksu sivua kohti. Se vastaa tiedon antamisesta viranomaiselle aiheutuvien kustannusten määrää.

Asian arvioinnissa on oikeusministeriön käsityksen mukaan otettava huomioon se, että julkisuuslain 18 §:n mukaan viranomaisen tulee hyvän tiedonhallintatavan luomiseksi ja toteuttamiseksi huolehtia asiakirjojen eheydestä. Tiedon eheydellä tarkoitetaan (HE 30/1998) tiedon muodon säilyttämistä tahattomalta tai lainvastaiselta muuttamiselta: kysymys on tiedon säilymisestä talletettua tietoa vastaavassa muodossa. Tarve huolehtia tietojen eheydestä sekä tietojen laadusta on korostunut erityisesti tietotekniikkaan liittyvien riskien vuoksi.

Oikeusministeriö katsoi, että käsillä olevassa asiassa ovat vastakkain toisaalta maksullisuuden julkisuusperiaatteelle aiheuttama haitta ja toisaalta tuomioistuimen asiakkaalle toimittamien

asiakirjakopioiden mahdollinen sisällöllinen virheellisyys, johon tuomion sisällön lähettäminen suoraan tekstinkäsittelyjärjestelmästä saattaisi johtaa. Oikeusministeriön mukaan tarve varmistaa asiakirjojen oikeellisuus on riittävän painava syy skannata pyydetyt tuomiot ja muut asiakirjat, vaikka tietopyynnön toteuttaminen sen vuoksi muuttuu maksulliseksi.

Hovi- ja hallinto-oikeuksien käyttämä OpenOffice-järjestelmä mahdollistaa asiakirjan tulostamisen suoraan pdf-muotoon. Käräjäoikeuksien käyttämässä LotusNotesissa tätä mahdollisuutta ei ole. Oikeusministeriö katsoi tästä ohjelmien välisestä erosta huolimatta, etteivät maksuttomuuden edellytykset ja hyvän tiedonhallintotavan toteutuminen vaihtele tuomioistuinten käytettävissä olevista tietojärjestelmistä riippuen, sillä OpenOffice-järjestelmästä pdf-muotoon tulostettava asiakirja ei ole sekään virallinen jäljennös tuomiosta. Myös OpenOfficea asiakirjatuotannossaan käyttävät tuomioistuimet joutuvat skannaamaan tuomion paperisen taltion asiakirjapyynnön toteuttamista varten.

Oikeusministeriö katsoi, että perusteltuna ei voitane pitää sitä, että ennen tuomion skannaamista OpenOfficesta pdf-muotoon henkilökunnan olisi aina varmistettava, että asiakirjan OpenOffice-versio on yhdenmukainen sen paperitaltion kanssa. Myös tämä aiheuttaisi työtä ja tekisi pyynnön toteuttamisesta maksullisen. Asiakirjapyyntönne aikaan hovioikeuksien käytössä ei vielä ollut järjestelmää, jolla asiakirja olisi voitu muuttaa suoraan pdf-muotoon.

Lausunnon mukaan huomioon on otettava myös se, että tuomioistuinten ratkaisun lopputulosta, tuomiolauselman tietoja, ei rikosasioissa tallenneta samaan järjestelmään, jossa ratkaisun perusteluosa on, vaan se tulostetaan ratkaisun väliin toisesta järjestelmästä. Tuomioistuimen olisi näissä asioissa joka tapauksessa yhdisteltävä tuomion eri osia eri ohjelmista.

Oikeusministeriö katsoi edellä mainituista syistä, että tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annettu laki ja valtioneuvoston asetus tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista toteuttavat julkisuuslain 34 §:n erityissäännöksen vaatimukset.

Oikeusministeriössä on vireillä niin sanotun aineistopankin perustaminen tuomioistuinten asianhallinnan yhteyteen. Aineistopankki olisi sähköinen tietovarasto, johon tallennettaisiin asian koko oikeudenkäyntiaineisto. Aineisto, joka tulisi asianosaisilta paperitulosteina, skannattaisiin tuomioistuimissa sähköiseen muotoon. Hankkeen eteneminen on kiinni siihen saatavasta rahoituksesta. Kun aineistopankki on käytössä ja kun oikeudenkäyntiasiakirjat näin ollen ovat valmiiksi sähköisinä asiakirjoina

viranomaisen hallussa, pyydetyt asiakirjat voidaan lähettää asiakkaalle sähköpostitse maksutta.

Oikeusministeriö totesi lopuksi, että Markkinaoikeudessa on käytäntönä jo nyt skannata kaikki päätökset pdf-muotoon. Jos asiakas pyytää päätöstä sähköisesti, se lähetetään hänelle maksutta."

2.2.5 Korkeimman hallinto-oikeuden asianhallintajärjestelmä tietopyyntöjen kannalta

Julkisuuslain ja oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimessa annetun lain mukainen tiedonsaantioikeus kohdistuu paitsi asiakirjalliseen tietoon, myös muun muassa automaattisen tietojenkäsittelyn avulla tallennettuihin loogisesti yhteenkuuluvista tiedoista muodostuviin viesteihin (HE 30/1998 vp s. 82). Viranomainen ei ole tietopyynnön johdosta velvollinen muuttamaan tietokoneohjelmiaan tai yhdistelemään eri käyttötarkoituksia varten laadittujen tiedostojen tietoja (HE 30/1998 vp s. 54).

Tietopyynnössä voi olla kyse myös niin sanotusta potentiaalisesta tai virtuaalisesta asiakirjasta. Tällä viitataan tilanteeseen, jossa viranomaisen tietojärjestelmässä on käytössä vapaa haku. Tällöin julkisuuslain mukainen tiedonsaantioikeus ulottuu mihinkä tahansa hakuavaimen perusteella ilman uusia ohjelmointitoimia muodostettavissa olevaan viestiin riippumatta siitä, käyttääkö viranomainen samanlaista hakua toiminnassaan (HE 30/1998 vp s. 54).

Korkeimmassa hallinto-oikeudessa on käytössä Lotus Notes -pohjainen asianhallintajärjestelmä, jossa on päätökset sähköisessä muodossa vuodesta 1999 lähtien. Päätöksiin voi tehdä kokotekstihakuja. Päätökset eivät kuitenkaan ole rakenteisessa muodossa, eikä hakua voi kohdistaa esimerkiksi vain korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen ratkaisuosaan tai tiettyyn asiaryhmään. Asianhallinnasta ei voi tehdä hakuja myöskään tietyn lainkohdan perusteella.

Korkeimman hallinto-oikeuden 97 htv:n resurssista tietopyyntöihin vastaaminen vaatii tällä hetkellä kaksi henkilötyövuotta. Resurssisyistä hakutoimintoja vaativat tietopyynnöt on korkeimman hallinto-oikeuden kansliapäällikön mukaan jouduttu rajaamaan toteutettavien tietopyyntöjen ulkopuolelle – tässä vaikuttaa myös se, että käytössä olevan vanhentuneen asianhallintajärjestelmän hakuominaisuudet eivät mahdollista riittävän luotettavaa haun lopputulosta.

Korkeimman hallinto-oikeuden kansliapäällikön mukaan oikeusministeriössä vireillä olevan HAIPA-hankkeen (Hallinto- ja erityistuomioistuinten toiminnanohjaus- ja dokumentaationhallintajärjestelmä) on tarkoitus jatkossa helpottaa tiedonhakuja.

Asian käsittely on toistaiseksi vielä vireillä oikeusasiamiehen kansliassa (dnro 5372/4/15). Oikeusasiamies Jääskeläinen antaa asiaan ratkaisunsa aikanaan.

2.2.6 Muita viranomaisrajoihin liittyviä huomioita

Tieto tuomioistuimen ratkaisusta kumota takavarikko ei välity automaattisesti takavarikosta päättäneelle ja takavarikoitua omaisuutta hallussaan pitävälle poliisiviranomaiselle. Ilman poliisin omatoimista tai omaisuuden haltijan omaa aktiivisuutta poliisin haltuun voi jäädä pitkäksikin ajaksi omaisuutta, jonka tuomioistuin on määrännyt hävitettäväksi tai palautettavaksi omistajalleen. AIPA- ja VITJA -järjestelmien tulisi huomioida tämäntyyppinen tilanne niin, että tieto välittyisi luotettavasti viranomaiselta toiselle.

Eräästä oikeusasiamiehen kansliassa vireillä olevasta kanteluasiasta (dnro 1021/4/15) voidaan vielä tuoda esille se havainto, että tieto tuomioistuimen kumoamasta turvaamistoimipäätöksestä ei välity automaattisesti täytäntöönpanosta vastaaville ulosottoviranomaisille. Tällä hetkellä tiedon välittyminen on paikallisten viranomaisten keskinäisen yhteistyön varassa ja on virheille altista. Mahdollisesta asiaa koskevan sääntelyn täsmentämisestä riippumatta poliisi- ja oikeushallinnon tietoteknisten järjestelmien välisen automaattisen tietojenvaihdon ja palautetiedon saamisen kehittämisessä olisi nähdäkseni perusteltua ottaa huomioon myös tämä rajapinta.

Pasi Pölönen
Esittelijäneuvos